

In deze bundel wordt de rol duidelijk die Royer voor de geschiedenis van de Nederlandse beeldhouwkunst en voor de uitbeelding van een geschiedbeeld in het nieuwe koninkrijk speelde. Toen Royers pleegdochter in 1845 in het huwelijk trad met Aiberdingk Thijm, raakte Royer door familiebanden verbonden met deze literator en voorvechter van het katholicisme in Nederland. De kring rond Aiberdingk Thijm bracht Royer niet alleen in contact met opdrachtgevers, maar ook met schrijvers, die zijn werk in woord en geschrift verdedigden. Louis Royer heeft echter geen school gemaakt en zijn weduwe kon na zijn overlijden op 5 juni 1868 stad noch staat bereid vinden zich over de nalatenschap te ontfermen. Slechts familie en enkele vrienden kochten zijn werk op. De ruime vrienden- en kennissenkring van Royer waardeerde kennelijk meer de persoon dan het werk van Royer. Zijn neoclassicistische beelden werden ouderwets bevonden door de bewonderaars van het realisme.

De artikelen in deze bundel laten zich in het algemeen vlot lezen en zijn goed gedocumenteerd. Wel blijft de lezer met vragen zitten, zoals de plaats van Royer binnen de ontwikkeling van de negentiende-eeuwse beeldhouwkunst binnen en buiten Nederland, en de reactie van zijn kunstbroeders op zijn werk. Ook wordt niet ingegaan op het toch verwonderlijke feit dat in een overwegend protestants land zoals Nederland toen was, de officiële opdrachten voor beelden uit de vaderlandse geschiedenis naar een katholieke beeldhouwer gingen. Hoe kwam het dat de commissies die over die opdrachten beslisten, steeds hem uitkozen? Was er geen concurrentie van niet-katholieke kant, of was dit een kwestie van vriendjespolitiek? Maar al krijgen we op deze en dergelijke vragen geen antwoord, een beeld van Royer en zijn beeldhouwwerk geeft deze bundel wel.

Tamara H. van Uitert

M. Dumoulin, H. van der Wee, ed., *Hommes, cultures et capitaux dans les relations italo-belges aux XIXe et XXe siècles. Actes du colloque organisé à l'occasion du 50e anniversaire de l'Academia Belgica sous le haut patronage de Sa Majesté le roi, Rome, 20-23 novembre 1989* (Belgisch historisch instituut te Rome, Studies over economische en sociale geschiedenis X; Brussel-Rome: Belgisch historisch instituut te Rome, 1993, 240 blz., ISBN 90 74461 05 0).

Dit boek bundelt, in zeventien bijdragen, de handelingen van het colloquium dat georganiseerd werd ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de *Academia Belgica* (Rome, 20-23 november 1993). In deze publikatie wordt ingegaan op de wederzijdse invloeden die België en Italië op elkaar hebben uitgeoefend tijdens de laatste twee eeuwen. De bijdragen handelen over sociale, culturele, religieuze en economische aspecten van deze interactie. Veel aandacht wordt besteed aan de immigratie van Italiaanse gastarbeiders in de Belgische mijnstreek, en de omstandigheden waarin ze in België moesten wonen en werken (onder meer A. Morelli, 'L'Immigration italienne en Belgique aux XIXe et XXe siècles'). Daarna volgt een eerste overzicht van de integratie en het verenigingsleven van deze op termijn belangrijke bevolkingsgroep (M. Martiniello, 'L'Associationnisme régional italien en Belgique. Point final de L'Immigrature?'). Een tweede deel bevat meer cultureel gerichte studies. Daarbij is vooral de bijdrage van R. Aubert over de contacten tussen Belgische en Italiaanse katholieken tijdens de negentiende en de twintigste eeuw zeer het lezen waard. De auteur geeft een *status quaestionis* van de literatuur, en effent de weg naar nieuw onderzoek. In een derde gedeelte wordt aandacht besteed aan enkele economische variabelen. Daarbij valt vooral het artikel van M. Dumoulin op over de economische relaties tussen beide landen.

Het bovenstaande inhoudelijk overzicht werd beperkt tot de belangrijkste bijdragen. In het

algemeen biedt deze bundel opstellen immers een ontgoochelende aanblik. Eerst en vooral zijn de teksten van een zeer wisselende kwaliteit en omvang: van korte mededelingen zonder een wezenlijke inhoudelijke bijdrage tot uitgebreide en waardevolle studies. Een aantal al te korte hoofdstukjes levert geen originele bijdrage, zodat men de vraag kan stellen naar hun plaats in het boek. Ten slotte zijn enkele teksten in het Italiaans gesteld wat, gezien het opzet van het boek, had kunnen worden vermeden. De belangrijkste kritiek op dit boek is evenwel het gemis aan consistentie. Het gaat veelal om disparate stukken, die zonder meer na elkaar worden afgedrukt. Een syntheserapport of een uitgebreid inleidend hoofdstuk had hier veel duidelijkheid kunnen scheppen. De lezer blijft dan ook enigszins verweesd achter, zonder een duidelijk inzicht in de taak die voor deze bundel is weggelegd.

Bart van der Herten

H. A. Kamphuis, *De invoering van de Franse wetgeving in het Franse departement Nedermaas gedurende het eerste Directoire. Inleiding en regestenlijst van de afgekondigde rechtsvoorschriften 1 oktober 1795-19 maart 1797* (Dissertatie Maastricht 1995, Publikaties Rijksarchief Limburg I; Maastricht: Rijksarchief Limburg, 1995, x + 507 blz., ISBN 90 74407 01 3).

In de noordelijke Nederlanden is de belangstelling der rechtshistorici voor de Bataafse en Franse tijd langzaam groeiend. Wat de invoering van de Franse wetgeving na 1810 betreft, zijn het vooral J. W. Bosch en R. Feenstra geweest die daarnaar pionierstudies hebben gedaan. Heel anders is de stand van zaken in België waar juristen en historici nu eenmaal van huis uit en van ouds intieme kennis van de aldaar zo invloedrijke Franse rechtstraditie hebben gezocht. Een recent voorbeeld van die vertrouwdheid is de gedegen studie van F. Stevens over het notariaat in Antwerpen 1794-1814. Geen wonder dat ook in het grensgebied tussen zuidelijke Nederlanden en de Republiek eveneens sterk de behoefte wordt gevoeld aan systematische en overzichtelijke kennis van de rechtsregels die de Franse bezetters er langzamerhand invoerden. Het departement van de Nedermaas, met Maastricht als administratief centrum, werd op 1 oktober 1795 gevormd door samenvoeging van een tot dan toe in staatsrechtelijk opzicht uiterst verbrokkeld territoir. De annexatie van het veroverde gebied werd door de Fransen gepresenteerd als *réunion* — ook hun eufemismen kenden geen grenzen. Zij hadden zelfs het lef, dat latere bezetters niet bezaten, om de overwonnenen blijmoedig te proclameren 'Vous êtes français'! Bijna twintig jaar hebben dezen van het Franse onderdaanschap kunnen genieten. Wie een studie wil maken van de instellingen en de rechtsvoorschriften die successievelijk — in wat de Fransen toen al 'België' noemden — werden ingevoerd, heeft thans enig houvast; bijvoorbeeld als hij bij het bestuderen van het archiefdossier van een erfeniskwestie uit die tijd zich afvraagt wie de competente rechters waren en welk recht zij geacht werden toe te passen. Het boek van Kamphuis omvat ten eerste een lijst der, kennelijk met veel accuratesse en kennis van zaken vervaardigde, regesten van de afgekondigde Franse wetten daterend uit de jaren 1669 en 1789 tot 1797. Het betreft bij elkaar 582 rechtsvoorschriften, in bijna anderhalfjaar ingevoerd. Deze afbakening is ingegeven door praktische overwegingen: de omvang van het regestendeel (155-474) en de publikatie — in 1797 — van de grote, zogenaamde *Code Merlin*, die nog eens 424 rechtsvoorschriften bevat. Bovendien vindt de huidige onderzoeker steun in het *Bulletin des lois* waarin de meeste relevante wetgeving destijds al werd gepubliceerd. (Een vraagteken heb ik slechts geplaatst bij de benaming 'Registre ouvert' — het register waarin de departementale autoriteiten verplicht waren de toegezonden, afgekondigde wetten te registreren: de illustratie